

„Isten adjon nékem több erőt, mint őneki volt” : gróf Széchenyi Ferenc alakja gróf Széchenyi István naplójában

Papp Éva

Gróf Széchenyi István 23 éve korában, 1814 júliusában kezdte naplófeljegyzéseit, melyre a romantika divatján kívül apja példája is készítette. Kezdetben a szövegen érezhető, hogy irodalmi igényű szöveget akart alkotni, később már szüksézáruk a bejegyzések. Azokat a részleteket kerestem ki, melyek édesapjával, gróf Széchenyi Ferencel kapcsolatosak.

István mindig a legnagyobb tisztelettel és gyengéd szeretettel fordult szülei felé. Levelei telve a fiú szeretet kifejezéseivel. „Az eszményi nemes viszony derült egén is feltűntek az emberi élet gyarlóságainak fellegei: jelentéktelen pénzügyi nehézségek formájában” – írja Fraknoi Vilmos. Amikor 1810-ben István belépett a hadseregbe, „tárcáját bőkezűen megnyitván” megvendégelte katonatársait, majd pénzt kért apjától. Megkapta ugyan, de a kísérő levél szemrehányásokat és intelmeket tartalmazott, ezt az ifjú rossznéven vette. Aztán ismét pénzkérés, kelletlen válasz, sértődés következett. Ez volt az előzménye az első naplóbejegyzésnek

1814. július. A háborúnak vége, István Párizsba érkezett, itt kapta meg édesapja levelét, melyben ezt írja: „Írd meg nekem fiam, vajon van-e szükséged pénzre, mennyire – és hogyan.” Az ifjú finom iróniával megjegyzi, hogy „alkalmasint a legájtatosabb lelkiállapotban” írta, mert „jóformán minden pénz nélkül küzdöttem végig a háború utolsó részét”, tehát előbb is jöhetett volna ez a kérdés!

1814 novemberében írta: „Atyám ezt a tanácsot adta: Fiam, óvakodj mindentől, de leginkább a játéktól és a táncosnóktól.” Két barátját említi kiknek az említett szenvedélyek tették tönkre az életüket.

1819 májusában Itáliában utazgatott, amikor megkapta édesapja levelét. „Atyám azt írja, hogy egészen közel érzi magát halálához”, fájdalommal gondol arra, hogy „téged, kedves fiam, az életben soha nem láthatlak, és haldokló szívemhez nem szoríthatlak többé, végső órámon akkor is szemem előtt leszel, és én atyai áldásomat adom reád.” István meghatottan írja: „Bizony, úgy érzem, soha többé nem látom őt, a jó öreget. Mily epekedve fog halála keserves óráján reám, méltatlanra gondolni!” Nápolyban több mint száz percig futott, hogy minél előbb kézbe vehesse az otthonról érkező leveleket. Nagy megkönnyebbüléssel látja, hogy „egyik sem volt fekete pecsétű.” Tüstént elhatározta, hogy ahogy csak lehet, hazatér. Bécsből gyalog ment Cenkre, és boldogan ölelte meg szüleit.

1819 júniusában „Öreg atyámat ma rosszabb állapotban találtam. Elméje a sok stúdiumtól és töprengéstől egészen megzavarodott.” A gróf utolsó éveit vallási rajongásba merülve töltötte. Fia fél, hogy „elméje elborul, és életének utolsó szakasza mindenki számára irtóztató lesz.”

1820 novemberében jövőjén gondolkozva atyja példáját említi: „Az én jó öreg atyámat láttam mint ateistát, mint lángoló hazafit, mint bőséges royalistát, mint vakbuzgót, és így tovább. Így sodorták őt a hullámok, hogy fognak engem sodorni?”

1820. december 13-án „meghalt szeretett atyám.” Hazaindul, de a jeges Dunán nem tud átkelni, ekkor születik meg nagy terve: „egyévi jövedelmemet fordítom rá, hogy Buda és Pest közt híd épül.”

1821. január 7-én érkezik haza. „Atyám házában mindent úgy találtam, mint máskor – minden ugyanazon mederben és rendben, egyedül csak atyám hiányzott. Meghalt, eltemették, befalazták, s nemsokára elfelejtik.” Másnap felbontották végrendeletét. „Isten adja, hogy az emberek egyszer engem is úgy sirassanak, mint őt. Ügyei a legteljesebb rendben voltak, örökösei és összes emberei egyaránt mélyen meghatódva idézték fel emlékezetét.”

1822. december 13: „Feledhetetlen atyám halálának évfordulóját gyászoltam!”

1826. október 13: „Megnéztem a Múzeumot. Szívem dobolt a mellemben, midőn atyám képét láttam ott!” De szomorúan állapítja meg: „Ó, mily boldogság, ha honfitársaink szeretnek bennünket! Ez azonban az embernek Magyarországon, ahol oly sok az előítélet, életében nem adatik meg. Ezt az ember csak a sírban nyerheti el!”

1828. július 11-én apja házasságkötéséről mesél. „Két nő között ingadozott, mikor egy bálon megjelent a leány Vénusznak öltözve, vagy voltaképp vetkőzve... Anyám viszont, akkor fiatal özvegy – mint Diána – szűziesen és szemérmesen. Választása eldőlt. A sógornőjét vette el – anyámat.” Majd megjegyzi: „Sok hasonlóságot találnak köztem és közte. Ő alkalmasint jobb ember volt, mint én. Ő – nyugodjék csendesen – mégis úgy érzem, kicsinyesebben és korlátoltabban gondolkozott. Isten engedje több erővel végezzenem – adjon nékem több erőt, mint öneki volt.”

1830 júliusában al-dunai úton megbetegszik, „láza hevében” bevallja bűneit: „minő bánatot okoztam apámnak, anyámnak néhány nappal halála előtt jelenetet rendeztem” –őszintén bánja.

1846. november 18: „Véletlenül rábukkanok atyámnak egy 1817-ben kelt levelére. Leírhatatlan mélabú vett erőt rajtam! Mily nemes, mily gyöngéd! Hányszor bántam vele gorombán... akár a patkolókovács! Meglehető rosszul érzem magam.” A felnőtt férfi lelkifurdalással gondol ifjúkori heves, tiszteletlen megnyilvánulásaira.

1848. augusztus 29-én már nagyon rossz idegállapotban van. „Semmi alvás, csak szorongás! Átkozottul telt az éjszakám. Egy hang szakadatlanul a bensőmben: „Te vagy a fő oka mindannak a borzalomnak, ami történt és az óceányi vérnek, mi ki fog ömleni” Ebben a zaklatott lelkiállapotban eszébe jut atyja levele, melyet 1817 májusában írt hosszabb időre külföldre utazó fiának. „Kedves fiam! Miután ezrededhez utazol – s én távolléted alatt Istenemtől e földi vándorlásból elszólíttathatom, megáldalak tehát.” Ezután intelmeket, tanácsokat ad fiának. „Istentől nyert tehetségeddel az Isten dicsőségére sáfárkodjál.” „Csak annyira becsüld származásodat, hogy meg ne becstelenítsed.” „Alattvalóid verejtéke, szükségét, éhséget és szomjúságot szenvedő munkás könnyei tapadnak a pénzen. Hogy ezeket felszárítsd, a pénz jelentékeny részének vissza kell kerülnie hozzájuk.” „A szerénység és illemtudás ma ritkán hoznak szerencsét, de mindig jó örei a szerencsének – s ezek fognak téged is, jó fiam, sírodig megőrizni, s haláloed után kísérni, ha emlékül hagyod utódaidnak.” Végül reményét fejezi ki, hogy fia „a legjobb anya vigasza, a kedves testvérek öröme, az állam reménye, az ifjúság dísz, szolgálóid gondviselője, alattvalóid oltalma – a szegények, özvegyek és árvák támasza leszel.” „István a levelet úgyszólván talizmán gyanánt becsülte meg és őrizte, szüntelenül mellén viselte” – írja Fraknói Vilmos.

Erre a levélre hivatkozik naplójának 1848. augusztus 29-i bejegyzésében: „El vagyok átkozva... és atyám egy talizmánjára hivatkozom, melyet sajnos későn olvastam el.”

Felhasznált irodalom:

Széchenyi István: Napló.

Bratislava, Madách Könyvkiadó, 1978

Fraknói Vilmos: Gróf Széchenyi Ferenc 1754-1820.

Budapest, Osiris Kiadó, 2002 (Első kiadás: Bp., 1902)